

VARIA

– KÖNYVISMERTETÉSEK –

SÓLYOM László: *Documenta. I. Polgári jog. II. Alkotmányjog. III. Közélet.*
(szerkesztette: Landi Balázs)
Budapest, HVG-Orac, 2019. I. 945, II. 1049, III. 527.
ISBN 978 963 258 461 4 Ö

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának korábbi tan-
székvezető egyetemi tanára és Doktori Iskolájának egykori vezetője, Sólyom László
„Az Alaptörvény díszkiadása” című tanulmányával 2016-ban véglegesen lezárta jogi
és közéleti pályáját. Jogtudományi és közéleti munkásságának írásos dokumentumait
három, tekintélyt parancsoló kötetben Landi Balázs szerényen háttérbe húzódó szer-
kesztésében, a Szerző rövid bevezetőjével 2019-ben változtatások nélkül adta közre a
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. A könyv „a független, demokratikus és alkotmá-
nyos Magyarország megszületése harmincadik évfordulója előtt tiszteleg” – forrás-
közlésként egy gazdag tudományos munkásság és egy rendkívüli életút dokumentu-
mait téve hozzáférhetővé. A bevezető mellett a közölt fényképek Sólyom László egyes
szám első személyben írt képaláírásai adnak életútjába személyes betekintést.

A Szerző az egyes kötetek borítójára beszédes képeket választott. Az időrendben
első, polgári jogi munkásságának dokumentumait tartalmazó kötet borítójára egy,
csak a Mecsekben honos, tél végi virág, az illatos hunyor került, az alkotmányjog-
gi szövegeket tartalmazó kötetre a pécsi havihegyi kápolna előtt álló, százharminc
éves mandulafa (2019-ben az év fája Európában) került: „Szimbóluma annak, hogy
az európai alkotmányosság túléli a zord időket, évszázadok múltán is virágba borul.”
A közéleti dokumentumokat tartalmazó kötet borítóját a bánáti bazsarózsa, a kizá-
rólag a Zengőn élő virág ékesíti. Monografikus művek új kiadásától, tanulmányok,
interjúk, a bős-nagymarosi vízlépcső elleni tüntetésen elhangzott beszédétől (1988) az
elnöki vétókon és beszédeken át az akadémiai székfoglalóig (2013) tárulkozik fel az
életmű. A dokumentumgyűjtemény valamennyi korábbi anyagot teljes terjedelmében
közöl (ez alól csupán néhány, Sólyom László által jegyzett alkotmánybíróvási hatá-
rozat kivétel).

A polgári jogi kötet egyúttal két monográfia – „A polgári jogi felelősség hanyatlá-
sa” (1977) és „A személyiségi jogok elmélete” (1984) – új kiadása. Elsőre jogtörténet-
nek tűnik, másodszorra módszertanilag ma is érvényes írás a „KGST-jogi formák és
a kelet-nyugati vállalati együttműködés” (1974) vagy „Az állami vállalatok jogállása
az Egyesült Államokban” (1976) című tanulmány. Sólyom László a kötetben is közölt

nekrológiában Eörsi Gyula tanítványának vallja magát – e korszak írásai arról is tanúskodnak, hogy az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete az 1970-es években a polgári jog művelésére védett szigetet és igényes minőségi keretet adott. A korábbi rendszer öröksége, hogy az alapjogvédelem fogalomkészletét eredendően magánjogászok honosították meg Magyarországon. Ennek lenyomataként a „Polgári jog” kötetben szerepelnek a személyiségi jogokkal (emberi méltóság, halálbüntetés, abortusz, házasság), az adatvédelemmel (személyi szám és átvilágítás), a környezetvédelemmel és a tulajdonjoggal – különösen a kárpótlás kérdésével kapcsolatos – alkotmánybíróági határozatok. Az „első Alkotmánybíróág” e meghatározó döntései személyesen Sólyom László tollából származnak. De ebbe a kötetbe került a középületek akadálymentesítése törvényi határidejének ismételt meghosszabbítása ellen emelt politikai vétó is (2006), végül a 2009-ben elfogadott Polgári Törvénykönyvhöz kapcsolódó vétók is.

Az írások témakörök szerint szerkesztve kerülnek elénk: az „Alkotmányjog” kötet első harmadát az Alkotmánybíróásgról szóló írások (összefoglaló munkák, a nemzetközi tevékenységhez kapcsolódó írások, illetve tanulmányok, cikkek). Sólyom László néhány német, illetve angol nyelven megjelent írása mellett az „Alkotmányjog” kötet közli az 1990-es években az Alkotmánybíróág tevékenységét bemutató, Németországban megjelent kötethez a Roman Herzog előszavát, illetve Stephen G. Breyer írását, mely a hasonló amerikai kötethez született. A kötet második harmadát alapjogi írások és határozatok teszik ki, azzal, hogy a fentiek szerint a személyiségi jogokkal, adatvédelemmel, környezetvédelemmel és tulajdonjoggal kapcsolatos döntések a „Polgári jog” kötetben kaptak helyet. Az utolsó harmadba az alkotmányjogi intézményekkel kapcsolatos írások kerültek, így itt olvashatjuk részben a kommentárszerű a „Pártok és érdekszervezetek az Alkotmányban” című monográfiát (2004), illetve az Alaptörvény korszakára reflektáló későbbi szövegeket is. A kötetet a német Szövetségi Alkotmánybíróág munkásságát méltató tanulmány zárja (2011).

A „Közélet” kötet meghatározó részét a köztársasági elnöki megbízatáshoz kötődő, szintén tematikusan tagolt (szerepfelfogás, alkotmányosság-jogállam, 1956, a 2006. őszi válság, a nemzet egysége, környezetvédelem) beszédek, írások adják. A kötet első harmadában azonban a személyiségi jogok, az adatvédelem és a környezetvédelem iránt elkötelezett egyetemi tanár korai közéleti munkásságának dokumentumait olvashatjuk. Perirat, a környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszterhez írt nyílt levél (1988), a Frankfurter Allgemeine Zeitungban megjelent interjú (1988) mellett itt kapott helyet a párizsi Magyar Füzetekben közölt írás, melyben Sólyom László „Dr. Futó Anni” álnéven a Jogtudományi Közlöny 1984. évi 12., állampolgári jogokkal foglalkozó tematikus számáról ír – saját tanulmányát is bemutató – recenziót. E kötet végére került a Századvég kiadásában Bódy Zsombor és Cieger András „Hagyni kell történni a sorsot” című életinterjúja (2004) és Sólyom László publikációinak jegyzéke is.

Ahogy Sólyom László akadémiai székfoglalójában az Alkotmánybíróág 1989-ben „ajándékba kapott” jogállásával kapcsolatban fogalmazott: „A szerencse mindig megtalálja az arra érdemeseket.” Míg a polgári jogi felelősség elemzése németes dogmatikai igényességével és a magánjog leghagyományosabb kérdéseivel önmagában provokálhatta a szocialista jogtudomány valóságát, a személyiségi jogok, illetve a környezetvédelem kérdései is újra meg újra tüskét jelentettek a hatalom körme alatt. Következetessége folytán Sólyom László szakmai igényessége és ebből fakadó közéleti

hívása számára 1990 után egyedülálló tér nyílt. Az 1990-es évek alkotmánybíráskodását áthatotta a meggyőződés, hogy a „jogállami forradalom” letéteményeseként a történelem alakítója. Lehetnek tetteink, döntéseink, melyekről csak a tanítványok tanítványainak nemzedéke rendelkezik az ítéletalkotáshoz kellő távolsággal. A kételkedők számára azonban a *Documenta* köteteinek súlya is üzen: Sólyom László jogász-közéleti munkássága megkerülhetetlen.

SCHANDA Balázs
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

SZABADFALVI JÓZSEF: *Egy konzervatív állam- és politikatudós:*

Ottlik László (1895–1945).

Budapest–Debrecen, Dialóg Campus Kiadó – Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.

ISBN 978-615-5945-64-9

A századforduló magyar állam- és politikatudományának kutatási területéről egy rendkívül jelentős hiánypótló alkotást vehet kezébe az olvasó Szabadfalvi Józsefnek, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogbölcseleti és Jogszociológiai Tanszéke vezetőjének Ottlik Lászlóról írt *„Egy konzervatív állam- és politikatudós”* című monográfiája által. A kötet 2019-ben jelent meg a Dialóg Campus Kiadó és a Debreceni Egyetemi Kiadó gondozásában szerény, mégis esztétikus tipográfiai kivitelezéssel, 184 oldal terjedelemben.

A szerző alapos kutatási munkálatok révén, melyek még az Ottlik család leszármazottaival való kapcsolatfelvételt is magukba foglalják, egy méltatlanul és korán elfelejtett magyar állambölcész munkásságának a nyomába ered, melynek eredménye ez a mű, és általa örömmel állapíthatjuk meg, hogy a hazai politikatudomány szakmai-biográfiai irodalma ismét egy kiváló minőségi alkotással bővült.

Ottlik László, nem egyedülállóan, azon állambölcseleti gondolkodók közé tartozik, akinek szakmai érvényesülése viszonylag hamar, mondhatni túlságosan is hamar a történelem és a politika akadályfalaiba ütköztek, ezért a munkásságának tárgyilagos, objektív irányultságú szakmai recepciója sokáig váratott magára. Ennek a helyzetnek a változásában a szerző munkája egyedülállóan kiemelt jelentőségűnek tekinthető.

A két világháború közötti politikatudományi irodalom sajátossága, hogy még magában hordozza a dualista államrendszerű monarchia eszmei sajátosságait, a polgári Magyarország köztársaságának kialakulóban lévő időszakának a kezdeti nehézségeit, a Kommün államosítási kísérleteit, a fehérterrort, a Bethleni konszolidációt, Magyarország fasizálódását, valamint az elkerülhetetlenül és vészjóslóan kibontakozó sodródását a nagy háborúba, és annak vereségébe. Ezek alapján láthatjuk, hogy Ottlik munkássága a különböző hosszabb-rövidebb történelmi korok értékrendi és világnézeti pluralizmusának az entrópiájában helyezkedik el, hánykolódik, hiszen egy polgári konzervatív, ám egyben éles eszű, érzékeny, reflektív és széles látókörű gondolkodó számára egy ilyen időszakban nagy kihívást jelentett az érvényesülés, főleg a háborút követő kommunista, majd pártállami szocialista időszak megtorló intézkedéseivel együtt; bár ezt az időszakot maga Ottlik már nem élte meg.

A szerző a klasszikus történeti kutatási módszertan keretei között Ottlik primer szakirodalmát elemzi és interpretálja, komparatív módon, összevetve műveinek tartalmi sajátosságait azon gondolkodók állításaival, idézett szöveghelyeivel, akik Ottlik gondolkodására hatást gyakoroltak, így a tudományos intertextualitás megvalósult a szövegeik között.

A mű dicséretes sajátossága, hogy viszonylag hosszú fejezetben mutatja be a pályáját költőként, szépíróként kezdő Ottlik munkásságát. Ez a rész teljes versszakokat magába

foglaló idézeteket tartalmaz verseiből, valamint méltatásokat és elemzéseket korának irodalom- és művelődéstörténeti szempontból egyedülállóan meghatározó jelentőségű szellemi körének, a Nyugat folyóirat szerkesztőségének, munkatársainak berkeiből. Ez a kitekintés véleményem szerint, a legkevésbé sem minősülhet egy politikatudós esetében redundanciának, hiszen az csak tovább árnyalja világnézeti szemléletének bemutatását azzal, hogy megismerhetjük esztétikai, művészeti és alkotói habitusát.

A mű részletesen bemutatja Ottlik jogelméleti és társadalomtudományi munkásságát, valamint a marxizmus és a bolsevizmus jogszemléletének belső ellentmondásairól írt kritikáit. Magától értetődően a legutóbbi tényező az oka annak, hogy a II. világháború után Ottlik viharos gyorsasággal került *persona non grata* státuszba a hazai politikatudományokban.

A mű legterjedelmesebb, leggazdagabb, és így szakmai szempontból is legértékesebb és leghasznosíthatóbb része Ottlik állam- és politikaelméleti munkásságát bemutató fejezete. Ebből a szövegegységből ismerhetjük meg részletes pontossággal az állambölcsélet történeti fejlődéséről vallott nézeteit, államformatanát, az államról, mint politikai entitásról vallott nézeteit, az államférfire vonatkozó felelősségi tanát, rendszeres politikaelméletét, a parlamentáris demokráciák politikai kihívásairól vallott nézeteit a diktatúrákkal, vagyis a totalitárius államrendszerekkel szemben, valamint saját kora politikaelméletének értékelését, és a jövővel kapcsolatos prognózisát.

A mű nyelvezete pontos, szabatos, választékos, a szakmaiság keretei között tárgyilagos, mégis rendkívül közlékeny, informatív és érthető. Igényes, mély, analitikus szakirodalom egészíti ki, és úgy gondolom külön említést érdemel az a hat oldala, amelyből megismerhetjük a teljes szakmai Ottlik-életmű bibliográfiáját. A szerző aprólékos, részletes kutatási munkálatait igénylő tevékenységének eredménye ez az irodalomjegyzék. Feltehetően ebben a monográfiában jelenik meg az eddigi legteljesebb, legrészletesebb bibliográfiai gyűjteménye Ottlik írásos munkásságának.

A hazai államelméleti és politikatudományi kutatók számára Szabadfalvi József monográfiája egy olyan hiátust pótló mű, mely korábbi írásainak, példának okáért Moór Gyuláról írott hasonló felépítésű művének minőségi szintjét határozottan megtartja, és hasznos szekunder szakirodalmi forrás, illetve önmagában is érdekes, gondolkodásra készítő szöveg lehet.

VASAS Tamás
PhD-hallgató (DE ÁJK)

– BESZÁMOLÓK –

25 ÉVES A DE PROCESSIBUS MATRIMONIALIBUS

Jubileumi esztendőhöz érkezett a müncheni központú, kánonjogi szakképzéssel foglalkozó tudományos műhely, amely elnevezéséhez hűen, hangsúllyal a házasságot érintő kánonjogi kérdésekkel foglalkozik. Éppen 25 évvel ezelőtt ült össze az első tanácskozás Berlinben, amelyből kinőtt egy egész intézmény. Évente rendeznek konferenciát valamely (jellemzően) bajorországi város egyetemén, ahol a házigazda egy teológiai kar, vagy más katolikus egyházi intézmény. Ugyane néven – témájában egyedülálló – évente megjelenő szakfolyóiratot is kiadnak az intézmény alapítói (Elmar Güthoff és Karl-Heinz Selge), amely rendre tartalmazza az évenkénti konferenciákon elhangzott előadások szerkesztett tanulmányait. Eddig 24 kötet jelent meg; a nyomtatott változat mellett a kötetek elektronikus felületen is olvashatók az augsburgi egyetemi könyvtár digitális gyűjteményében.

A 2019. évi szemináriumnak Münchenben az olasz kulturális intézet (Istituto Italiano di Cultura) adott otthont november 21–22-én. A jubileumi alkalommal kedves köszöntésekre is sor került, de a középpontban természetesen az előadások voltak. A szervezők hagyományos gyakorlata szerint a bő egyórás előadásokat részletes hozzászólások, rövidebb korreferátumok, gyakran vita követi, így az a programrend, hogy viszonylag kevés a (felkért) előadó, ellenben a referátumok nagyon alaposak és a hozzászólásokkal együtt kimerítően körüljárják az adott témát. Mint rendszerint, most is hat előadást hallgathattunk meg.

Az első előadást Prof. Dr. Christoph Ohly (Trier) tartotta, címe: *Das Motu Proprio Vos estis lux mundi. Perspektiven und Anmerkungen*. Fő alaptéma a papok által elkövetett szexuális visszaélésekkel kapcsolatos pápai dokumentum volt. Passzív alanyok nem csak a kiskorúak, hanem általában a védelemre szorulóak. Hangsúlyozta az előadó, hogy általános feljelentési kötelezettség terhel mindenkit, aki efféle szexuális abúzust észlel, egyházi és világi hatóságok irányában egyaránt. Súlyos, és egyre fontosabb kérdés ugyanakkor a privátszféra és a személyes adatok védelmének ügye, amely alkotmányos alapjogi kérdések sorát veti fel. Megtudtuk, hogy a megindított egyházi vizsgálat folyamán havonta jelentést kell készíteni és 90 napon belül le kell zárni az eljárást. Mivel szenzitív adatok és érdekek sora jön szóba, az ártatlanság védelmének maradéktalanul érvényesülnie kell. Az esetek azt mutatják, hogy rendkívül nehéz kiegyensúlyozott egyházi jogi megoldást találni. Az előadó hangsúlyozta a rehabilitáció fontosságát is. Hiányosságként említette, hogy a MP-ból hiányoznak a szankciók.

A második referens Dr. Markus Walser (Vaduz) általános helynök, официális volt, aki *Concordantia discordantium canonum oder warum die Gesetzgebungstechnik des Heiligen Stuhls zu Beginn des 21. Jahrhunderts einen neuen Gratian bräuchte* címmel

tartott érdekes előadást. Felfogása szerint ma is szükség volna egy olyan rendszerező elmére, mint amilyen a klasszikus kanonisztika 12. századi órása volt. Számos, a CIC és a MP közötti kollízióra mutatott rám, mint amilyen például a sértetti életkor különbözősége (18-ra módosult 16-ról), az elévülési idő meghosszabbodása, s problematikusnak látja azt is, hogy a pápai fellépések, a CIC kánonjaiba való ‘belenyúlások’ szelektívek, nem rendszerszerűek. Problémák vannak a CIC és a keleti egyház törvényei között is.

A harmadik előadó Dr. Melanie-Katharina Kraus (Rottenburg) *Überlegungen zur Abschaffung der obligatorischen II. Instanz durch das Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus* címmel tartott előadásában mintegy tovább fűzte az előző referens által felvetett gondolatot, egy eljárásjogi intézmény elemzésén keresztül. A pápai intézkedés nyomán ui. az eddig a CIC szerint előírt másodfokú eljárás fellebbezés hiányában már nem kötelező a szentszékeken. Az előadó amellet érvelt, hogy az érvényesnek vélelmezett házasságok védelmi szintje ezáltal erősen csökkent. Az első és másodfokú bíróságok között nincs lényeges szakmai-tartalmi különbség, így pl. a bírának legalább licentiátussal kell rendelkezniük, ám a világegyházban hatalmas anomáliák tapasztalhatók: Braziliában az egyházi bíróságok 60 százaléka nem felel meg ennek a feltételnek. Ilyen körülmények között már nem is meglepő, hogy a Rota mintegy 75 százalékban semmisíti meg a hozzá került helyi ítéleteket. Nagy hangsúlyt kapott az előadásban a kötelékvédő szerepe, hiszen az ő fellebbezése nyomán mindenképpen le kell folytatni a másodfokú eljárást. Hangsúlyozta az előadó a bírák továbbképzésének fontosságát is, ami a világi fórumrendszereken már régóta gyakorlat, az egyházi bírák esetében azonban ez teljesen önkéntes és igen ritka, hogy a bírák ilyen szakmai kurzusokon vegyenek részt – mint amilyen például a De Processibus Matrimonialibus is.

A csütörtöki nap utolsó előadója Prof. Dr. Thomas Meckel (Frankfurt St. Georgen) volt, referátumának címe: *Ehe, Familie und Ehevorbereitung in verfassungsrechtlicher Perspektive*. Nagyon érdekfeszítő előadásában egy ‘szofi’ (azaz nem a kemény házasságjogi kérdések egyikéről) megközelítésről, a prevencióról beszélt. Részletesen kifejtette, hogy ha nagyon komolyan vennénk a házasságkötés alkalmával kimondott szavak tartalmát, s azokat számon kérnénk a házasulandókon, lenne nagy meghökkenés. A szavak mélyebb értelmében sok pár nem is tudja igazán, mire mondja ki az „Igen!”-t. Ezért amellet érvelt, hogy mivel a modern társadalom vallási kultúrája és szokásrendje a szentségi házasság megéléséhez már alig jelent hatékony és támogató közeget, a kánonjogi szabályozás pedig évezredek óta alig változott, nincs más megoldás, mint a házassági felkészítések komolya(bba)n vétele. Hozzászólásomban megemlítettem, hogy Magyarországon ennek már komoly gyakorlata van, a Szeged-alsóvárosi ferences plébánián mintegy két évtizede folytatunk módszeresen felépített tematikájú jegyeskurzusokat, amelyek 10 alkalommal, gyakorlatilag egy szemeszteres keretben, sok-sok világi házastárs részvételével, nagy érdeklődés mellett folynak.

A pénteki nap első referense, P. Dr. Dr. Noach Heckel OSB (Münsterschwarzach) *Der Kirchnaustritt im kanonischen Eherecht. Anmerkungen zur eherechtlichen Praxis in Deutschland* címmel tartott nagyon gyakorlatorientált előadást. Az állam és egyház németországi viszonyának jellemzéséhez egy érdekes adalék: Brémát kivéve az egyházból való kilépés jogi aktusa civil hatóság előtt történik, csak a városállamban van fordítva: ott egy helyi törvény szerint erre az intézkedésre egyházi intézmény jogosult.

Kuriózum a téma, de korántsem példa nélküli, mint az esetek mutatják. Olyan ügyekről beszélt, amelyekben nem kidasztás nyomán került valaki az egyházi kereteken kívül, hanem valamilyen önkéntes megfontolás nyomán, jogállása azonban lényegében meg-egyezik a kiközösített személyével. Az ilyen személy nem járulhat szentségekhez, nem lehet sem keresztapa sem bérma keresztapa, nem választható meg plébániai vagy egyházmegyei tanácsba, elveszíti aktív és passzív egyházi választójogát, nem lehet tagja nyilvános egyházi egyesületnek, végül nem viselhet egyházi hivatalt és funkciót. A végiggondolt kérdések sorában olyan felvetések szerepeltek, mint hogy az ilyen személy lehet-e tanú az egyházi esküvőn? Fő szabály szerint ki van zárva ugyan mindenkől, de a releváns „egyházi funkció” kifejezés megengedő értelmezése segíthet: megoldás lehet, ha a tanút nem aktív szereplőnek tekintjük, mert ekkor lehetséges az érvényes tanúskodása.

A konferencia utolsó referátumát RA Christoph Lerg (München) tartotta, címe: *Die Aufwertung der Parteiaussagen durch das Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus aus der Sicht des Anwaltes*. Kifejtette, hogy a hagyományos felfogás szerint a bírónak pártatlannak kell lennie, de az ügyvédnek nem. A mai egyházi perek ügyvédje számára több eszköz áll rendelkezésre, mint régebben. A modern korban a kánonjogi eljárásokban nagyban megnőtt a verbalitáson túli bizonyítékok köre és szerepe (kép- és hangfelvételek, DNS vizsgálatok etc.), de változatlanul központi szerepük van a szóbeli kijelentéseknek. Itt viszont főleg az időmúlás az a körülmény, ami köztudomásúan folyamatosan erodálja az emberi emlékezet előhívható emlékeit, ezért a bizonyítóereje fokozatosan gyengül. Különösen problematikusak a bíróságon kívül tett vallomások, amelyeknek bizonyítóereje felől, mint a legtöbb más esetben is, a bírói mérlegelés dönt.

BALOGH Elemér
egyetemi tanár (SZTE ÁJTK)

OKTATÁSI JOGOK PERSPEKTÍVÁI 20 ÉVES TÁVLATBAN

Az Oktatási Jogok Biztosa és a PPKE JÁK Ereky István közjogi kutatóközpont 2019. december 10-én közös konferenciát tartott, amelynek kiindulási pontját az adta, hogy 1999 decemberében – húsz éve – az oktatási miniszter létrehozta az Oktatási Jogok Biztosának Hivatalát, amelyre azóta is egyedülálló intézményként tekinthetünk. A konferencián az előadók arra vállalkoztak, hogy az elmúlt két évtized munkájának és tapasztalatának fényében arról beszéljenek, milyen lesz a magyar emberek műveltsége, tudása, hogyan változik az óvodai, iskolai, egyetemi oktatás, Európa és a világ a következő évtizedekben. Ez a szellemi kaland különösen értékes gondolatokat hozott.

A konferenciát Komáromi László, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának oktatási dékánhelyettese nyitotta meg. Köszöntőjében a katolikus egyetem hivatásáról beszélt, amelynek az oktatást, kutatást és a nevelést tekinti. Az egyház társadalmi tanítására támaszkodva kiemelte, hogy a katolikus egyetemre jellemző egy sajátos világnézet, amely szerint az egyetemre bekerülő hallgatók Isten képére és hasonlatosságára teremtett személyek, akik még nem készek, még készülniük kell arra, hogy alkalmassá váljanak a hivatásukra. Felhívta a figyelmet arra, hogy minden nagyon felgyorsult, ezért könnyen elsikkadhat az, ami állandó és örök érvényű. Az egyetem oktatóinak feladata a hallgatók rávezetése arra, hogy az általuk megszokott azonnali válaszok helyett itt nem fognak azonnali eredményeket elérni, ehhez munka, idő és befektetett energia szükséges, de a jól végzett munkának gyümölcse van. Így abban kell a hallgatókat segíteni, hogy azt keressék, ami állandó és maradandó érték.

A megnyitó után Gerencsér Balázs, az Ereky István Közjogi Kutatóközpont igazgatója üdvözölte a résztvevőket, és bemutatta a kutatóközpont múltját, célkitűzéseit és munkáját. Kiemelte az emberközpontú megközelítést, az értékalapú kutatást, a technológia mögé látást és az egyes intézmények mögött az ember megtalálását jelölte meg célként. 2016-ban indultak el a oktatási jogi témájú konferenciák a kutatóközpont szervezésében. Ezekhez illeszkedik ez a különleges konferencia az Oktatási Jogok Biztosával és ez a sorozat tovább folytatódik 2020-ban egy nemzetközi oktatási jogi konferenciával a biztonságos oktatásról és a konfliktuskezelés jogi megoldásairól.

Aáry Tamás Lajos, az Oktatási Jogok Biztosa elmondta, hogy a konferencia napjának megválasztása nem véletlen, hiszen egybe esik az emberi jogok világnapjával. Valamint azzal a 20 évvel ezelőtti eseménnyel, amikor Pokorni Zoltán, az akkori oktatási miniszter útjára indított egy hungarikumnak számító kezdeményezést, amely egyedülálló a világon, az Oktatási Jogok Biztosának Hivatalát. Az elindításhoz különleges politikai bátorságra volt szüksége, hiszen az oktatási miniszter egy olyan kezdeményezést hívott életre, amely akár őt is korlátozhatja az ajánlásokon keresztül. Ezt követően az oktatási ombudsman számba vette, hogy kik vannak jelen a konferencián olyanok, akikkel az elmúlt húsz esztendőben valamilyen fontos ügy érdekében összekapaszt-

kodtak, együtt dolgoztak és fontos programokat tudtak megvalósítani. Kitért arra is, hogy az egybegyűltekre egy hálózatként gondol, akik ha összekapaszkodnak, csodákra képesek, így az előadókat is arra kérte, hogy a mai tudásuk fényében beszéljenek arról, hogyan képzelik el az oktatást, a magyarok műveltségét a következő húsz évben.

Pokorni Zoltán polgármester, korábbi oktatási miniszter nyitotta meg az első szekciót. Egy képpel írta le, hogy képzelel az oktatási ügyek ideális állapotát: hasonlata szerint az oktatás úgy néz ki, mint egy *régi mikrofon*, amely egy fém keretben rugók között lebeg. Vannak ugyanis különböző erők, amelyek szeretnék maguk felé húzni az oktatást: a kormányzat, az önkormányzat, a pedagógusok, a szülők, a hallgatók, gyerekek. Nem jó azonban, ha valamelyik erő túlságosan magához ragadja az irányítást. Mivel ezek nem egyenlő súlyú szereplők, ezért meg kell erősíteni némelyiket. Az oktatási ombudsman intézménye egy olyan „rugó”, amely abban segít, hogy a hétköznapiakban nehezebb pozícióban lévő szereplő kapjon több támogatást, információt, tájékoztatást, segítséget.

A konferencia vízióját tekintve Setényi János gondolatait idézte fel, aki szerint a műveltség nem egy állandó dolog, országonként, kultúránként változik. Előadásában két műveltségtípust különített el: a déli, klasszikus műveltség alapú, katolikus, mediterrán, elméleti-dogmatista típust, amellyel szembe állította az északi, protestáns, német-szkandináv típusú műveltséget, amely elsősorban a gyakorlati tudásra helyezi a hangsúlyt. Mi, mondta, Közép-Európában, itt vagyunk e két világ határán. Magyarország mind a két kultúrkörnek meg akar felelni. Jellemző az is, hogy ha valami probléma merül fel a magyar társadalomban, akkor arra úgy reagálunk, hogy kötelezővé tesszük annak oktatását az iskolában és tanítjuk.

Végül egy 2014-16-os OECD kutatásra hivatkozott, amelyben hat forgatókönyvet ábrázoltak a jövőbeni iskolákról.¹ Kettő forgatókönyv a sikeres, kettő a jelenlegihez hasonló és kettő az oktatási rendszer bukását szemlélteti. Ez utóbbiak szerint elveszik majd a bizalom a pedagógusok irányában, leértékelődik a pedagógusszakma, egyre kevesebbet keresnek, egyre gyengébb teljesítményűek lesznek és mivel gyenge a teljesítményük, a központi meg a szülői elvárások is egyre csökkenni fognak, negatív spirálba kerülnek. Erre agresszív adminisztrációs teherrel válaszol majd a központi kormányzat, egységesítéssel, központositással, mert nem bízik az iskolában, csak azt hiszi el, amit ő szab meg, ő mond ki. Pokorni Zoltán jó korrajzként értékelte a tanulmányt. Nem lehet tudni, melyik valósul meg a háromból, mindegyikre vannak tünetek, mindegyik nyitott, de mint mondta „nem vagyunk sikerre kárhozhatóak”.

Zupkó Gábor, az Európai Bizottság magyarországi képviselőjének vezetője az alábbi kifejezésekkel illette a mai világunkat: digitális társadalom, klímaváltozás, globális erőviszonyok változása, mesterséges intelligencia. Előadása elején felelevenítette, hogy milyen volt a világ volt húsz éve, mit jelentett a kommunikáció, mit jelentett postára táviratot vinni, könyvtárba elzarándokolni, ott kutatni, mi volt a választék az üzletekben. Milyen szakmáknak volt preszízse, miből lehetett tanulni és az mennyire volt statikus. Megállapította, ha ennyi minden változott 20 év alatt, megjósolhatatlan

¹ The Schooling for Tomorrow Scenarios. OECD. <https://www.oecd.org/site/schoolingfortomorrow-knowledgebase/futuresthinking/scenarios/theschoolingfortomorrowscenarios.htm>

az a változás, ami a következő évtizedekben várható. Felhívta a figyelmet arra, hogy a világ immár „belefér a zsebünkbe”, a szellemi foglalkozásokat tekintve a világ bármely pontján lévőkkal versenyeznünk kell. Tanulmányok és előrejelzések szerint az általános iskolát most elkezdők 2/3-a olyan szakmákban fog elhelyezkedni, amelyek ma még nem is léteznek. Az ember fogja végezni azokat a munkákat, amelyeket a robotok és a mesterséges intelligencia nem tud. Így felmerül a kérdés, hogy mire kellene felkészülni, milyen típusú tudást lenne szükséges átadni.

Három csoportba különítette el a szükséges tudást. Ismeretanyag tekintetében fontos szerepet kap az informatika, a matematika, a szövegértés és a pénzügyi ismeretek. A kompetenciák szempontjából elengedhetetlen a kritikus gondolkodás, a kommunikáció, a kreativitás és a csoportmunkára való képesség. Végül pedig megjelennek a karakterképességek is, amelyek szintén elengedhetetlenek, így például legyen az ember kezdeményező, legyen alkalmazkodóképessége.

Előadásában bemutatta, hogy az Európai Bizottság milyen kezdeményezéseket tett a hatékonyság javításának támogatásában. Navracsics Tibor korábbi biztos az *európai oktatási térség kialakítására* tett javaslatot, amelynek célkitűzése, hogy megszokott dolog legyen külföldön tanulmányokat folytatni, a középiskolai és a felsőoktatási képesítéseket kölcsönösen elismerjék, az anyanyelven kívül két idegennyelv ismerte elterjedt legyen, a társadalmi és a gazdasági helyzettől függetlenül mindenki hozzáférjen a színvonalas oktatáshoz, európai identitástudata legyen a polgároknak és magukénak érezzék az európai kulturális örökséget. Kiemelte továbbá az Erasmus programot, amely az egyik legnépszerűbb uniós program. Fontos cél a program erősítése és kiterjesztése. A Bizottság támogatja a tagállami reformokat, az európai diákigazolványt és az európai egyetemeket finanszírozza, illetve önálló cselekvési tervet dolgozott ki digitális oktatás fejlesztésére.

Szuromi Szabolcs kánonjogász-professzor, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem korábbi rektora előadása elején egy személetes példával összehasonlította a korabeli és a mai műveltséget: a középkorban háromszáz birka árára volt szükség ahhoz, hogy az ember egy Digestát magáénak tudjon. A digitalizáció korában azonban másként férünk hozzá az információhoz. Keresőfelületek számtalan találatot adnak, ugyanakkor egyáltalán nem biztos, hogy helyes az az információ, amit az ingyenes interneten találunk. Így felmerül a kérdés, hogy mik azok az alapok, amelyeket ismernie kell az egyes korosztályoknak ahhoz, hogy ki tudják választani, hogy mi a helyes.

Meglátása szerint nagyon fontos ismerni, hogy mit és hogyan képes elsajátítani a következő generáció, ezt az információt pedig tőlük kell megtudni. Manapság igen nagy hangsúly van a távképzéses oktatási formán is, hozzátette azonban, hogy a legjobb egyetemek nem távképzéssel oktatnak. Fontos ugyanis a személyesség, azt nem lehet kiiktatni az egyetemből.

Az egyházi oktatás célja, hogy az *egész embert* képezze. Az egész emberhez hozzátartozik a saját vallásának, családjának, kultúrájának megismerése, az általános műveltség részeként. Ahogy az európai műveltség megismerése sem hagyható figyelmen kívül, valamint a világról is olyan ismeretanyagra van szükség, amely lehetővé teszi, hogy el tudjuk dönteni a különböző információkról, hogy azok helyesek-e, kétségesek, vagy helytelenek.

Ferenc pápát idézve leszögezte, hogy a jövő feladata egy olyan új humanizmus építése a dialógus útján, amelyben az egyes tudományterületek képesek egymással szót érteni. Etikai minimumon nyugvó alternatívát kell nyújtani a katolikus egyetemnek, amelyben nem veszíti el az egyetem a saját identitását, hanem értékeket is szeretne átadni, nem csak versengeni. A fennálló versenyben tehát az értékek átadása kap igazi hangsúlyt.

A második szekció első előadója Milánkovich András, a Bibó István Szakkollégium igazgatója volt. Előadása során a sikeres oktatás lényeges elemeit kereste, amelyek közül az autonómiát emelte ki. Az egyetemi képzés fontos feladataként jelölte meg a piacképes, korszerű tudásátadást. Ennek tartalma folyamatosan változik, így olyan készségek elsajátításában kell segíteni a hallgatókat, amelyek birtokában képesek lesznek önálló, rendszerben való gondolkodásra, kritikai látásmódra. Kiemelte, hogy a munkaerőpiac elsősorban készségeket és attitűdöket vár el a frissdiplomásoktól. *Nyitottság, tudatosság* és társadalmi felelősség hármásával írta körül az általa ideálisnak vélt egyetemi hallgatói-oktatói hozzáállást és részvételt.

Győri Zsófia, az Immánuel Otthon igazgatója a döntéshozatal fontosságát és nehézségeit emelte ki előadása kezdetén. A halmozottan fogyatékos gyermekek oktatása nem hagyományos tanítási folyamat, hanem az alapja a másik ember megértése és az egyénre szabott célok elérése. A nevelés, oktatás során a döntési lehetőséget, önrendelkezés biztosítását, jogok megismertetését és védelmezését, a szülők támogatását emelte ki fontos feladatként. A képességek fejlesztése pedagógia célkitűzés. A saját életük feletti hatalom érzését az ún. *empowerment*, tehát a döntési lehetőséggel való felruházás útján lehet elősegíteni. Így a döntési helyzetek kialakítását, megadni nekik a döntés szabadságát kell elősegíteni: a gyermek saját maga választhatja ki a ruháját, hogy kér-e enni, milyen kedve van, fontos, hogy megtanulja kialakítani a véleményét, azt közvetíteni is tudja. Aktívan részt vehetnek a házirend kialakításában is. Fontos küldetés az eligazodásuk segítése a világban, kivinni őket a házból és ezzel a társadalom inkluzív gondolkodásának növeléséhez való hozzájárulás is. Záró gondolatként megjegyezte, hogy ha a teljesítmény nem mérhető, akkor a sikert az emberség határozza meg.

Horváth Ádám a Digitális Pedagógiai Módszertani Központ divízióvezetője érdekes statisztikai adatokról számolt be a közelmúltban bekövetkezett digitalizációs paradigmaváltás kapcsán az oktatás tükrében: a szülők 48%-a úgy gondolja, hogy a gyermekeinek online jelenlétet kell biztosítani, egy járnai még nem tudó gyereknek átlagosan 107 képe van az online közösségi médiában. Ezeknek a gyerekeknek még nincs önrendelkezési képességük. A digitalizációra adott válasz most az, hogy elzárunk mindent a „védelem” jegyében. 2010 óta az okostelefont nem lehet használni az iskolában. Visszatekintve 1980-ban a számológépet tiltották ki, korábban pedig a golyóstollat. Tehát a trend az, hogy ha valami új, akkor betiltjuk. Digitalizációval kapcsolatban is ezek az első reakciók.

A gyermekek alapvető joga a *védelem* – az adataikat, magánzsférájukat, biztonságukat védjük a digitalizáció kapcsán. Másik speciális jog a részvétel, a *hozzáférés* biztosítása, a gyerekek időben és térben kommunikálhassanak. *Biztosítás*, aktívan meg kell őket tanítani arra, hogyan kell a digitális eszközöket használni. Ha nem tesszük ezeket meg, olyan felnőttek lesznek, akik nem rendelkeznek digitális tudással. Ennek következménye lehet az alacsonyabb fizetés, nagyobb munkanélküliségi arány.

A hátránykompenzáció és esélyteremtés egyik fontos aspektusa a digitális hozzáférés biztosítása minden gyermek számára, hiszen behozhatatlan hátrányt okoz a digitális ismeretek hiánya. Új pedagógiai feladatként fogalmazta meg továbbá annak megtanítását, hogy a gyerekek meg tudják ítélni hogyan lehet a hiteles, *megbízható információt kiválasztani*. Mindezzel kapcsolatban pedig, álláspontja szerint, védelmezni nem tiltással kell a gyerekeket, hanem olyan digitális környezet megteremtésével, ahol biztonságban vannak – a tartalmak szűrése és monitorozása által. Így a veszély abban keresendő, ha a diák kimarad, így nem a megóvás, hanem a felkészítés az elsődleges feladat.

Szabadi Edit köznevelési szakértő szerint a XXI. századi óvodai neveléssel kapcsolatban az elvárás a gyermekek mindenképp felett álló érdekének figyelembevétele, az egyénre szabott nevelés és oktatás az életkori sajátosságok figyelembevételével, valamint az egyéni képességek fejlesztése. Fontosnak tartja a pozitív megerősítést és a személyre szabott egyéni értékelést. Az óvodai nevelés során elengedhetetlen a partneri együttműködés a családdal, hiszen az óvoda az otthoni nevelést egészíti ki, sok esetben a halmozottan hátrányos gyerekeket illetően az óvodának át kell vennie a családi nevelés szerepét. Fontosnak véli, hogy az óvodapedagógusok kövessék a változásokat és elkötelezettek legyenek. Ezen felül a gyerekek számára nagyon fontos olyan terek biztosítása, ahol megélhetik a kreativitásukat, fejleszhetik a fantáziájukat.

Nehézségként fogalmazta meg az óvodapedagógusok hiányát. Aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a magyarországi óvodafejlesztési program keretében megvalósuló szép új óvodákban lesz-e pedagógus utánpótlás. A megoldás érdekében javaslatot tett az ösztöndíjprogram kiterjesztése, lakhatási, letelepedési, albréti támogatásra és elengedhetetlennek tartja a pályakezdők fizetésének megemelését.

A jövőt tekintve megjegyezte, hogy vannak a magyar óvodapedagógiának olyan értékei, amelyeket meg kell őrizni. Ilyen a gyermekközpontúság, a szereteten alapuló kommunikáció, a népmese kincstár, a népzene gyűjtemény és a kodályi alapelvek.

Gerencsér Balázs Szabolcs előadásában három tézist ismertetett. A művelődéshez való jog második generációs emberi jog, amely nagyon sérülékeny és érvényesítése annak ellenére nehézkes, hogy elismert emberi jog. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, amelyet éppen e konferencia napján nyolcvan éve, 1948. december 10-én fogadott el az ENSZ Közgyűlése olyan alapértékeket is deklarál az alapjog kapcsán, mint az emberi személyiség teljes kibontakoztatása, a megértés, a türelem, a barátság és a béke megőrzése. Problémát jelent azonban, hogy ha bármilyen más joggal vagy alapjoggal kapcsolatba kerül, szubszidiárius lesz és máris sérül. Példaként említette a nyelvi és kisebbségi jogokat: ha ugyanis egy kisebbséghez tartozó személy anyanyelvén szeretné igénybevenni oktatást, máris nem egyértelmű az oktatáshoz való hozzáférése. Következtetésként megállapította, hogy léteznek, de szükséges folyamatosan fejleszteni azokat a jogi eszközöket, amelyek megpróbálják megteremteni az egyenlő hozzáférést.

A konferencia harmadik – egyben utolsó – szekciója egy *kerekasztal-beszélgetés* volt arról, hogy „*milyen lesz a magyarok műveltsége 20 év múlva?*” Moderátor Joós Andrea, a Képmás családmagazin újságírója volt.

Háy János író szerint a társadalmi mobilitás és a flexibilitás nagyon fontos mind az oktatásban, mind a társadalomban. Ő személy szerint az egyénre szabott oktatásban és

a kooperációban hisz. Úgy gondolja, hogy az egyenlő esélyek megteremtése az a végső cél, aminek az elérésére törekedni kell és ennél kisebb célt nem is érdemes kitűzni. Hangsúlyozta, hogy mindenkinek vannak egyéni kompetenciái és emiatt egyéni felelőssége is.

Ivanics Anikó a *Design Terminal* mentorprogram vezetője a beszélgetés során az alázatot emelte ki, mint az egyik legszükségesebb tényező az oktatás és tanulás folyamatában. Úgy gondolja, hogy a frontális tudásátadás már nem működik, mai módszerekkel kell olyan képességek elsajátítását elősegíteni, mint a kritikai érzék, vagy a kudarc kezelése.

Menyhárt Barbara a HÖÖK Külhoni Programért felelős elnöki megbízott a felsőoktatással kapcsolatban azt emelte ki, hogy az elméleti tudás és a gyakorlati tapasztalat kettőset kell egyensúlyban tartani. Fontos, hogy a képzések kövessék a munkaerő piacaon jelentkező változásokat. Elengedhetetlen lenne továbbá a vitakultúra elsajátítás, tanítása, művelése. Kiemelte a hallgatói részvétel fontosságát: az igényeik és elképzeléseik jelzése útján aktívan tudják alakítani az őket érintő kérdéseket, módszereket.

Dejcsics Konrád atya, a Pannonhalmi Bencés Gimnázium tanára szerint az oktatás fontos feladata az adaptivitás, hogy kétellyel tudjanak a diákok ránézni a világra. A másik szükséges eszközként és célként a közösséget nevezte meg, amely szerinte a jövő kulcsa. Az egyénre szabott oktatás nem azt jelenti, hogy más a tananyag, amit a gyermek elsajátít, hanem olyan eszközökkel kell őt tanítani, ami a leginkább hatékony számára. Mindehhez hatalmas tanári tudásbázis és eszköztár kell. Emellett elmondta, hogy a kooperatív módszerekben hisz, hiszen a gyerekek egymást fogják erősíteni, felismernek és elsajátítanak olyan szociális képességeket, amelyeket nem tudnának a frontális oktatás során.

K. Nagy Emese a Hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskola intézményvezetője véleménye szerint elkerülhetetlen, hogy az oktatás egyénre szabott legyen. Sok esetben értékes időt vesz el, ha a pedagógus nem tudja felmérni, hogy a diákoknak mennyi alaptudása van, ez a családból, az oktatási rendszer korábbi fokozatában szerzett hozott tudást jelent. Kiemelte azt is, hogy sok esetben a gyerekek zárják el egymást a siker elől, státuszrangsor alakul ki, így a pedagógusoknak olyan feladatokat kell kitalálni, amivel a gyermekeket közelíteni lehet egymáshoz, elősegíteni, hogy elismerjék egymást.

GERENCSÉR Balázs Szabolcs – BALLA Boróka
(PPKE JÁK)